

ARGUS

JAARGANG 22

NUMMER 4 DECEMBER 1997

DE STEM

VAN

SPRAKELOZE

WILDE

DIEREN

De geschiedenis
van de Flora- en
faunawet

Verslag van de
jaarvergadering

Marijke Vos:
'Van Aartsen is
voor de gek
gehouden door
zijn ambtenaren'

ISSN 0166-5073 Argus is het kwartaaltijdschrift van De Faunabescherming, Amsteldijk-Noord 135, 1183 TJ Amstelveen, Telefoon (020) 641 07 98. Argus wordt toegestuurd aan donateurs die minstens fl. 30,- per jaar betalen via Postbanknummer 3522188 te 's-Graveland. Sympathisanten betalen minstens fl. 10,- per jaar en ontvangen jaarlijks de Fauna-Nieuwsbrief. Indien u de De Faunabescherming testamentair wenst te gedenken, wordt u verzocht contact op te nemen met de penningmeester.

Redactie Gerard Ellenbroek, Bob Hagen, Pauline de Jong, Harm Niesen, Catelijne Verhoeven en Harry Voss.

Redactieadres Gerard Ellenbroek, Ratelaar 47, 7322 GM Apeldoorn, Telefoon (055) 360 43 35, Telefax (055) 360 43 36

Fotoredactie studio RB Vormgevers, Berkelsingel 5, 7201 BK Zutphen, Telefoon (0575) 51 54 62

Vormgeving studio RB Vormgevers, Zutphen

Druk Peleron, Gendt

Donateursadministratie Postbus 150, 6870 AD Renkum

Doelstelling De Faunabescherming is een landelijke organisatie. Haar doel is een ethisch en wetenschappelijk verantwoord faunabeleid. De Faunabescherming tracht haar doel te bereiken door het bepleiten van verbetering in de wetgeving, het propageren van milieuvriendelijke beheersmaatregelen, het stimuleren van onderzoek en het bekend maken van onderzoeksresultaten aan beleidsinstanties en publiek.

Bestuur L.v.d. Aberle, R. Boeve-Bant, M.C.J. Bouterse, R. Busser, G.A. Ellenbroek, A. Hertsensberg, A.P. de Jong, N. Koffeman, H.H. Niesen, H. Pluijmakers, J. Poeder, R. Stockmann, C. Verhoeven, S.H.D. Voss.

Adviseur G. Udo.

Secretariaat Mw. A. P. de Jong, Amsteldijk-Noord 135, 1183 TJ Amstelveen, Telefoon (020) 641 07 98, Telefax (020) 647 37 00.

Penningmeester Mw. R. Boeve-Bant, Postbus 76, 1243 ZH 's-Graveland, Telefoon (0294) 25 13 19

Regiogroep Limburg Postbus 27, 6114 ZG Susteren, Telefoon en telefax (046) 449 28 48

Knipselkrant Zes keer per jaar verschijnt de Fauna-Knipselkrant, een bloemlezing van de in de Nederlandse pers verschenen artikelen over jacht en faunabeleid. U kunt zich abonneren door overmaking van fl. 15,- per jaar op Postbanknummer 116072 t.n.v. donateurs-administratie De Fauna-bescherming te Renkum, onder vermelding van 'Knipselkrant'. Voor de krant bestemde knipsels kunnen worden gestuurd naar: Fauna-Knipselarchief, Olieslagershorst 103, 7328 NM Apeldoorn.

3 Harm Niesen: Naar een verantwoord faunabeleid Zijn jagers slechtere mensen dan sportvissers of slagers?

4 Pauline de Jong: De Flora- en faunawet, de geschiedenis van een wetsvoorstel Na een korte bespreking van de totstandkoming van het wetsvoorstel voor de Flora- en faunawet worden de verschillen tussen de huidige en de toekomstige wetgeving toegelicht.

9 Pauline de Jong & Heinz Stockmann: Overzicht van de stemming in de Tweede Kamer over de Flora- en faunawet

10 John van Vliet: De jacht op het Zeeuws duinkonijn Relas van de strijd tegen het verlenen van een afschotvergunning voor konijnen in het Zeeuws duinreservaat 'De Manteling van Walcheren'.

14 A.J. Cnoop Koopmans: 'Prooi-predator relaties bij vogels en zoogdieren Verslag van het op 11 oktober jl. onder de gelijknamige titel in Wageningen gehouden symposium van het Nederlandse Ornithologische Unie en de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming.

17 Jan Bouterse: Jaarvergadering Verslag van de jaarvergadering van De Faunabescherming op 11 oktober 1997: Sfeerverslag en samenvatting ochtendvergadering in Brielle.

18 Norman van Swelm: De zeehond terug op zijn bank Korte weergave van de lezing, gehouden tijdens de jaarvergadering van De Faunabescherming.

20 Catelijne Verhoeven: 'Van Aartsen is voor de gek gehouden door zijn ambtenaren' Interview met Tweede Kamerlid voor Groenlinks, Marijke Vos.

22 Harm Niesen: Wel of niet ingrijpen in de natuur: Over de bemoeizucht van de mens Samenvatting van en commentaar op twee onlangs gehouden symposia over prooi-predator-relaties en over ganzen.

foto omslag Haas in dekking (foto: Geurt Besselink). Zie ook pagina 4 t/m 9.

NAAR EEN VERANTWOORD FAUNABELEID...

In de Volkskrant stond een stukje van de emeritus-hoogleraar K. Bakker, die niet begrijpt waarom jagers zo fel aangevallen worden. Er zijn volgens hem zo veel vergelijkbare menselijke handelingen, die veel minder kritiek te verduren hebben. Onderstaande was oorspronkelijk bedoeld als ingezonden brief voor de Volkskrant, maar die had daar kennelijk weinig behoefte aan. Omdat K. Bakker niet de enige is die niet begrijpt wat er zo erg is aan jagen, is het misschien verstandig om er in Argus op in te gaan.

K. Bakker vroeg zich af, waarom zo'n groot deel van de bevolking een grondige hekel heeft aan jagers. Waarom zouden jagers slechtere mensen zijn dan sportvisser van slagers? Het lijkt hem hypocriet, dat de meerderheid kennelijk minder moeite heeft met de manier, waarop in de bio-industrie dieren worden gedood. En daarin staat hij niet alleen. Jagers laten niet na hier op te wijzen. Waarbij zij er nog eens de nadruk op leggen, dat hun 'stukje wildbraad' biologisch-dynamisch tot stand is gekomen. Noch K. Bakker, noch de jagers zelf, snappen waarom zo veel mensen zich aan de jacht ergeren. Zonder te willen beweren, dat ik ieders beweegredenen precies zou kennen, gaat het in ieder geval niet alleen maar om het feit, dat er dieren gedood worden. Dat gebeurt onder natuurlijke omstandigheden uiteindelijk ook en niet minder gewelddadig. Minstens drie belangrijke redenen maken de activiteiten van jagers voor de meerderheid van de mensen onacceptabel. Jagen is voor de voedselvoorziening helemaal

...de echte ellende zit in hun karakter en hun mentaliteit (foto: Jan van Dieren).

niet nodig. Meer dan 75% van het land is al ingericht om ons van voedsel te voorzien. De dieren die zich onder tamelijk marginale omstandigheden toch nog weten te handhaven in onze 'natuur' zouden dan ook nog bejaagd moeten worden? Dat gebeurt dus puur voor het plezier van de jager zelf. Helemaal geen 'wise use' zoals de jagers ons willen doen geloven, het is gewoon 'use'. Er is geen economische noodzaak en dat is een groot verschil met bio-industriële slachters, die niet op hun vrije zaterdag lekker nog eens een paar varkens of kippen gaan vermoorden.

Een tweede belangrijk verschil met andere vormen van dierenmishandeling is de negatieve invloed die jacht op het jachtgebied en de daarin levende diersoorten heeft. Jagers willen het graag doen voorkomen, dat het ook netjes en zorgvuldig kan. Dat is niet zo. Jagers en natuurlijke predators als roofvogels en roofdieren zijn gezworen vijanden. Of het nu wettelijk wel of niet toegestaan is, jagers zullen alles doen ze kwijt te raken, goedschiks of kwaadschiks. En dat is lang niet de enige vorm van verstoring van de natuur in een jachtgebied. Het lawaai van de jacht, met vierwiel aangedreven voertuigen, hysterische honden, schreeuwende en schietende jagers, welke wandelaar die van de rust komt genieten is daar tegen bestand? Jacht is een vorm van natuur-vandalisme, net als crossende motoren. Dan hebben we het nog niet eens over de vervuiling met zware metalen door de jacht, over het aanschieten van dieren en over de fouten die door gebrek aan soortenkennis gemaakt worden. Tientallen procenten van de beschermde Europese soorten wilde ganzen en zwanen vliegen met hagel in hun lijf rond, terwijl ze nergens geschoten mogen worden. Welke slager kan daar tegenop?

Voor velen zal echter de ongelofelijke arrogantie van veel jagers de grootste bron van ergernis vormen. Zij denken zich in hun jachtgebied letterlijk alles te kunnen permitteren, gehuld in een eigen uniform, voorzien van merkwaardige rituelen en geheimtaal. Elke fundamentalistische sekte mag er jaloers op zijn. Zoals de Duitse bioloog Hass in zijn boek 'Die Sache mit der Jagd' schreef: *Het is geen kunst alle argumenten van de jagers als biologische onzin te ontmaskeren, de echte ellende zit in hun karakter en hun mentaliteit.* Begrijpen we meteen waarom zo weinig vrouwen iets van jacht willen weten. En kunnen we ook de vraag van K. Bakker beantwoorden: Ja, de sportvisser is een beter mens dan een jager. Voor hem geldt 'alleen' het eerste bezwaar. Hij doet meer kwaad in de natuur dan hij zelf beseft en velen zullen het martelen van vissen weerszinwekkende 'sport' vinden. Maar zelden schreeuwen sportvisser van de daken, dat ze onmisbaar zijn en dat zonder hen onder water een milieuramp zou uitbreken.

Harm Niesen

DE FLORA- EN FAUNAWET

Pauline de Jong

Sinds 1977 is er al sprake van dat er een Flora- en faunawet zou moeten komen, waarin verschillende wetten met betrekking tot wilde planten en in het wild levende dieren zouden worden geïntegreerd. Twintig jaar lang werkte het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij aan een voorstel voor een nieuwe wet en in 1989 werd het ter toetsing aan de Raad van State aangeboden. Op dit moment is het wetsvoorstel in behandeling bij de Tweede Kamer en lijkt er eindelijk schot in te komen. In het afgelopen jaar heeft u in Argus de ontwikkelingen rond de Flora- en faunawet uitgebreid kunnen volgen en bent u op de hoogte gehouden van de manier waarop de verschillende politieke partijen over het wetsvoorstel denken. In dit artikel vindt u nog even een kort overzicht van de geschiedenis van het wetsvoorstel en de laatste stand van zaken.

Minister Van Aartsen tijdens de behandeling van de Flora- en faunawet in de Tweede Kamer (foto: Rob Busser).

In 1990 kreeg het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij het wetsvoorstel voor de Flora en faunawet van de Raad van State terug met de mededeling het voorstel niet naar de Tweede Kamer te zenden alvorens rekening te houden met de (niet malse) kritiek van de Raad. In dit (eerste) voorstel was van integratie eigenlijk geen sprake, aangezien de regels van de huidige Jachtwet bijna integraal in de tekst waren overgenomen. De voornaamste kritiek van de Raad van State op het voorstel was dan ook dat de nieuwe wet eigenlijk bestond uit twee gescheiden delen, namelijk een deel waarin de jacht tot in de details was geregeld en een ander deel dat de overige soorten behandelde. De huidige minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Van Aartsen, besloot vervolgens het roer om te gooien en in de zomer van dit jaar presenteerde hij een wet waarin de jachtparagraaf behoorlijk was geslonken. Hij bepaalde dat in plaats van de huidige 29 wildsoorten er nog maar zes diersoorten als wild zouden moeten worden aangemerkt. Voor alle overige diersoorten zou bescherming het uitgangspunt vormen. Op het eerste gezicht leek dit een radicale breuk met het verleden. Maar hoe langer hoe meer werd duidelijk dat met de keuze voor deze zes wildsoorten ook de jacht voor een groot deel gehandhaafd bleef. Niet voor niets reageerde de minister op de vraag of hij niet te veel de kant van de natuurbescherming had gekozen met: 'ach, deze zes soorten vormen nu ook al 75% van de jachtbuit'. Dat ook de kamerleden niet helemaal gelukkig waren met het wetsvoorstel bleek tijdens het vooroverleg tussen de woordvoerders en de minister. De kritiek was niet mis en het overleg nam maar liefst ruim twaalf uur in beslag. Ook de meer dan honderd amendementen geven duidelijk aan dat er nog heel veel niet deugt aan voorgelegde wetsvoorstel. Uiteindelijk zijn maar 26 amendementen aangenomen, waardoor er wel enige verbetering is opgetreden. Het uiteindelijk resultaat blijft echter mager en er zijn nog veel onzekerheden. Hierna wil ik wat meer ingaan op de inhoud van het wetsvoorstel en de

De vele amendementen op het Flora- en faunawetsvoorstel zorgden voor uren lange discussies in de Tweede Kamer.

Remi Poppe van de SP (foto's: Rob Busser).

de verandering die dit mogelijk oplevert t.o.v. de huidige praktijk.

Verskil met oude wet

Op basis van de Jachtwet was en is benutting van alle soorten die in deze wet als wild zijn aangewezen in principe mogelijk. Op deze dieren was of de jacht het gehele jaar geopend (bijvoorbeeld vos, konijn, houtduif, kraaiachtigen), of gedurende een gedeelte van het jaar (bijvoorbeeld haas, patrijs, grauwe gans, meerkoet, wilde eend) of op vergunning (wild zwijn, edelhert, ree, damhert en moeflon). Dit betekent dat tijdens de geopende periode of met vergunning de jager zelf kan beslissen waar, wanneer en hoeveel van de betreffende soorten hij wil schieten. In de Flora- en faunawet, die weliswaar uitgaat van bescherming van de in het wild levende dieren, is toch een aparte jachtparagraaf opgenomen. Hierin wordt niet alleen geregeld wie een jachthouder is en welke voorwaarden er zijn gesteld aan het verkrijgen van een jachtdiploma, maar er is ook een artikel opgenomen waarin staat dat er op een aantal dieren mag worden gejaagd. Dit betekent dat het beschermingsprincipe voor deze

soorten aan de kant wordt geschoven. In de wet zijn deze soorten vervolgens ook aangewezen en het betreft haas, konijn, wilde eend, houtduif, fazant en patrijs. Als gevolg van het, tijdens de behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede Kamer, aannemen van een amendement ingediend door de RPF en GPV is hieraan een beperking gesteld. In de wet zal namelijk aan de lijst van te bejagen soorten worden toegevoegd dat de jacht niet zal worden geopend op diersoorten voor zover zij op de 'rode' lijst van met uitsterven bedreigde soorten staan. Dit betekent dat de jacht op de patrijs, in ieder geval voorlopig, niet zal worden geopend. Het argument om voor de hiervoor genoemde diersoorten niet uit te gaan van het beschermingsprincipe verwoordde de minister als volgt: *'het betreft soorten die in Nederland broeden of zich voortplanten en ook overwinteren (zogenaamd standwild) en het betreft dieren die om reden van benutting/oogst ook nu al worden geschoten. Bovendien zijn het soorten die niet in hun voortbestaan worden bedreigd en tevens bejagingsdruk goed kunnen verdragen'.* In deze jachtparagraaf wordt vervolgens ook geregeld dat personen, die

niet in Nederland woonachtig zijn, gedurende zes dagen een jachttakte kunnen krijgen, waarbij ze alleen maar hoeven aan te tonen dat zij in hun eigen land gerechtigd zijn te jagen. Tevens staat het iedere jachthouder vrij een onbeperkt aantal gastjagers, die bijvoorbeeld geen eigen jachtgelegenheid hebben, uit te nodigen te jagen in zijn jachtveld. Deze beide regelingen vormen geen verandering ten opzichte van de huidige Jachtwet.

Wetsvoorstel als raamwet

De Flora- en faunawet zoals die is voorgesteld door de minister is een zogenaamde raamwet. Dit betekent dat in de wet zelf een aantal onderwerpen wordt genoemd, maar dat de nadere uitwerking en invulling later en buiten de Tweede Kamer om zal worden geregeld in Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB). Met name dit laatste betekent grote onzekerheid en gevaar voor ongewenste ontwikkelingen. Zo stonden er in eerste aanleg geen middelen genoemd ter uitoefening van de jacht. Randvoorwaarden waar een jager zich aan moet houden en eisen waaraan een jachtveld moet voldoen waren niet ingevuld. Op dit moment moet een jachtveld een minimale omvang hebben van 40 ha. Maar wanneer het gaat om de jacht op waterwild, zoals wilde eend, meerkoet en smient, en er dus sprake is van zuivere waterwildjacht, dan is een perceel van 1 ha. al voldoende om te mogen jagen. Dit betekent in de praktijk dat in waterrijke gebieden een zeer groot aantal jachthouders (veertig keer zoveel als normaal) zijn gang kan gaan.

Er is al een aantal jaren gesproken over het opheffen van deze uitzondering, maar tot op heden is hiervoor geen concrete datum hiervoor genoemd. In het onderhavige wetsvoorstel werd wederom niets concreets vastgesteld maar alleen gemeld dat jachtvelden aan bepaalde eisen dienen te voldoen. Een aantal kamerleden vroegen de minister vervolgens wat zijn idee was inzake de minimale omvang van een jachtveld. Deze antwoordde hierop dat het voor de hand ligt dat alle jachtvelden minimaal 40 ha. zullen moeten omvatten. Wij zullen de

Haas (foto: Geurt Besselink).

Konijn (foto: Mike Weston).

Wilde eend (foto: Paul Lodewijkx).

invulling van de wet op dit punt zeker scherp in de gaten houden. Afgezien van dit punt zagen de kamerleden ook het gevaar met betrekking tot het niet noemen van middelen en voorwaarden inzake de jacht. Onafhankelijk van elkaar dienden verschillende kamerleden een aantal amendementen in om dit punt te wijzigen. Tijdens het overleg met de minister werd hij hier ook nog eens fel op aangevallen. Dit ontlokte hem de uitspraak dat dit een uitwerking was van de wens van de Tweede Kamer zelf in het verleden en dat hij, gehoord de kritiek, wel bereid was om op dit punt een nota van wijziging op te stellen. In deze nota van wijziging zijn min of meer de regels uit de huidige Jachtwet overgenomen. Zo worden nu in het wetsvoorstel als geoorloofde jachtmiddelen aangewezen geweren, honden, jachtvogels, eendenkooien, lokeenden, lokduiven, fretten en buidels. Ook de voorwaarden waaronder gejaagd mag worden zijn voor het grootste deel overgenomen uit de huidige Jachtwet. Zo mag er onder andere niet worden gejaagd voor zonsopkomst en na zonsondergang, op dieren die in uitgeputte toestand verkeren, met een geweer binnen de bebouwde kom en vanuit een vaartuig.

Jacht en schadebestrijding

Dit alles lijkt dus weinig verandering te brengen in de huidige jachtprak-

tijk. Sterker nog het lijkt op een verbetering aangezien bijvoorbeeld middelen geschikt tot slaan en delven en vangkooien niet meer als jachtmiddel zijn toegestaan. Hierin schuilt echter juist de adder onder het gras. De gewijzigde artikelen hebben uitsluitend betrekking op de uitoefening van de jacht. Het betreft dus alleen de zes (in de praktijk vijf) soorten aangewezen als wild. Alle andere diersoorten dat wil zeggen vogels, zoogdieren, reptielen, amfibieën en vissen, voor zover niet vallend onder de Visserijwet, zijn weliswaar beschermd volgens deze wet, maar in de praktijk kunnen al deze soorten vervolgens worden bestreden vanwege schade aan landbouw of wegens gevaar voor de volksgezondheid.

Het tweede gedeelte van de wet is gewijd aan deze schadebestrijding. Dit gedeelte van de wet is nog helemaal niet ingevuld. Zowel het aanwijzen van diersoorten als de middelen, waarmee de bestrijding mag plaatsvinden, moeten nog via AMvB's worden uitgewerkt. Het opstellen van AMvB's gaat buiten het parlement om en het is daarom op dit moment nog onzeker wat de minister hiermee precies van plan is. Wel heeft de minister toegezegd de tekst van de AMvB's vóór vaststelling te publiceren in het Staatsblad zodat de Tweede Kamer er kennis van kan nemen.

Dit brengt ons tot het volgende

punt. Deze vergunningen worden in principe slechts verleend aan faunabeheereenheden. Dat klinkt goed, maar feit is dat deze faunabeheereenheden niets anders zijn dan de huidige Wildbeheereenheden (WBE's) en dus bestaan uit een aantal samenwerkende jagers onder toezicht van de KNJV. Verder geldt dat deze vergunningen in beginsel worden verleend op basis van een faunabeheerplan en zij kunnen geldig zijn voor maximaal vijf jaar. Afhankelijk van de diersoort en de aard van de handelingen die mogen worden toegepast kan de eis van een faunabeheerplan vervallen. De voorwaarde dat er in beginsel wel een faunabeheerplan *moet zijn* gemaakt lijkt in eerste instantie een goede basis om vanuit te gaan. Maar als men bedenkt dat het jagers zijn die, aan de hand van voorgedrukte modellen opgesteld door de KNJV, dergelijke plannen aan hun eigen Wildbeheereenheid aanpassen en als men weet hoe het is gesteld met de kwaliteit van de huidige wildbeheerplannen dan belooft dat niet veel goeds. In de provincies is nog veel te weinig deskundigheid om deze plannen op hun waarde te toetsen. Wat straks in de praktijk gaat gebeuren is dat de faunabeheereenheden zichzelf een grote taak toebedelen en dit uitgebreid beschrijven in een faunabeheerplan. De onoplettende provincie kan zo'n eenheid dan vervolgens ontheffing verlenen en

Houtduif (foto: Mike Weston).

Fazant (foto: Mike Weston).

Patrijs (foto: A. van den Berg).

de meeste onzalige plannen kunnen gedurende een periode van *vijfjaar* worden uitgevoerd.

Openbaarheid en controle

Er is ook nog wel een enkel positief aspect van dit wetsvoorstel te noemen: Een voorbeeld daarvan is de openbaarheid. De vergunning die aan een faunabeheereenheid wordt verleend moet bekend worden gemaakt in de Staatscourant en in één of meer dag-, nieuws- of huis-aan-huisbladen. Tevens dienen faunabeheereenheden jaarlijks aan gedeputeerde staten verslag uit te brengen over de wijze waarop zij van de vergunning gebruik hebben gemaakt. En dit verslag moet voor een ieder ter inzage beschikbaar te zijn. Ook de faunabeheerplannen zelf dienen ter inzage te worden gelegd. Deze openbaarheid geeft het publiek eindelijk de gelegenheid meer inzicht te krijgen in de praktijk van de jacht.

De controle op dit hele vergunningensysteem blijft echter een groot probleem. Een faunabeheereenheid die netjes jaarlijks verslag doet *klinkt* goed, maar in wezen moet iedereen er maar op vertrouwen dat dat wat *erin staat* ook werkelijk zo is gebeurd. Dit jaarlijks verslag zal er uiteraard zo uitzien als in de vergunningvoorschriften is bepaald.

Dit punt van de controle brengt ons op de zaak van de jachtopzichter. In

de definities van het wetsvoorstel staat dat een jachtopzichter degene is die zorg draagt voor de bescherming van de jachtbelangen van een jachthouder en die tevens als buitengewoon opsporingsambtenaar is belast met de opsporing van de bij of krachtens deze wet strafbaar gestelde feiten. Dit nu zijn twee tegenstrijdige taken. Wij hebben de aanzet gegeven tot een amendement, waarin werd bepaald dat het tweede gedeelte van de zin diende te vervallen. Helaas heeft dit amendement het niet gehaald.

Faunafonds

Wat ook een verandering betekent ten opzichte van de huidige Jachtwet is de bijzonder grote rol die het Jachtfonds speelt in deze hele wet. Het Jachtfonds krijgt als taak 'maatregelen te bevorderen ter voorkoming en bestrijding van schade'. Ten tweede dient het Jachtfonds financiële tegemoetkomingen uit te betalen ingeval van schade die niet te voorkomen was. Ook moet het Jachtfonds de provincies van advies dienen over het uitvoeren van de taken voortkomend uit deze wet. En tenslotte dienen de provincies het Jachtfonds te raadplegen inzake faunabeheerplannen. Zo was het vastgelegd in het wetsvoorstel. Via amendementen is toegevoegd dat het Jachtfonds ook de minister van advies zal moeten voorzien bij het invullen van verschillende AMvB

waar het gaat om de schadebestrijding. Via een amendement is de naam van dit fonds veranderd in Faunafonds. Deze naam komt weliswaar meer overeen met de taken van het fonds, maar met alleen het wijzigende rol van jagers en landbouwers hierin nog niet afgezwakt. Gelukkig bleek een aantal kamerleden bereid een amendement in te dienen om in de samenstelling van dit Faunafonds wijzigingen aan te brengen. Dit amendement is aangenomen met als gevolg dat er voortaan twee leden zitten vanuit de jacht, twee leden vanuit de landbouw, twee leden vanuit de natuurbescherming en dat hieraan een wetenschapper, met deskundigheid op het gebied van dierecologie, en een persoon uit kringen van de dierenbescherming, met deskundigheid ten aanzien van het dierenwelzijn, worden toegevoegd. Uiteraard is het afwachten wie dit precies gaan worden. Wel is duidelijk dat de taken van het Faunafonds veelomvattend zijn en vermoedelijk een dagtaak zullen inhouden. Het Faunafonds zal jaarlijks een verslag moeten maken van de werkzaamheden en dit verslag zal algemeen beschikbaar worden gesteld. Dit geeft ook iedereen de mogelijkheid inzicht te krijgen in de praktijk bij de schadebestrijding.

Lijst met veranderingen ten opzichte van de huidige Jachtwet

Onderwerp	Huidige wetgeving	Flora- en faunawet
Kieviteieren.	Kieviteieren mogen worden geraapt in hele land, mits zoeker aan kan tonen toestemming te hebben en hij is aangesloten bij organisatie die aan nazorg doet.	Gedeputeerde Staten mogen bepalen of er in hun provincie mag worden geraapt.
Jachtvogels.	Door een valkenier mag worden gejaagd met havik en slechtvalk.	Geen verandering.
Als 'wild' aangewezen diersoorten.	Tot het wild behoren de volgende diersoorten: Edelhert, damhert, wild zwijn, moeflon, ree, grauwe gans, rietgans, kolgans, smient, wilde eend, meerkoet, houtduif, fazant, patrijs, haas, konijn, vos, ekster, zwarte kraai, kauw, vlaamse gaai en verwilderde kat.	Tot het wild behoren de volgende diersoorten: Wilde eend, houtduif, haas, konijn, fazant en patrijs (zolang deze laatste soort op de rode lijst staat, zal de jacht hierop niet worden geopend).
Als onbeschermde aangewezen diersoorten.	Huismus, spreeuw, zilvermeeuw, kokmeeuw (Vogelwet) verwilderde nerts, wasbeer, beverrat, marterhond, muskusrat, nijlgans, rosse stekelstaart, Siberische grondeekhoorn.	Lijst moet nog worden ingevuld, maar in principe kunnen alle in Nederland voorkomende soorten worden aangewezen.
Vergunning-verlening.	Alle vergunningen in het kader van de Jachtwet en Natuurbeschermingswet worden nu door of namens de minister verleend.	Alle vergunningen in kader van Flora- en faunawet (dus betreffende alle soorten) worden verleend door Gedeputeerde Staten van de provincies, behalve de vergunningen voor het Koninklijk Huis, die blijft de minister verlenen.
Wildbeheereenheden.	Wildbeheereenheden hebben geen officiële status. Het zijn samen-werkingsverbanden van jagers die soms als rechtspersoon vergunning aanvragen. De vergunning kan vervolgens door de iedere aangesloten jachthouder worden gebruikt.	Wildbeheereenheden, die door de provincies zijn erkend, heten voortaan Faunabeheereenheden. De samenstelling blijft hetzelfde, maar ze hebben nu een wettelijke status. Vergunningen worden in principe alleen nog maar verleend aan Faunabeheereenheden op basis van een faunabeheerplan, hoewel hier hierop een uitzondering kan worden gemaakt afhankelijk van soort en aard van de handeling die wordt ingezet.
Jachtfonds.	Het Jachtfonds heeft nu uitsluitend een rol bij het uitbetalen van tegemoetkomingen in geval van schade en het subsidiëren van bijvoorbeeld onderzoek naar methoden om schade te voorkomen en aan activiteiten en het tijdschrift van de KNJV. In het Jachtfonds zijn jagers, landbouwers en natuurbeschermers in gelijke mate vertegenwoordigd.	Jachtfonds heet voortaan Faunafonds. Het Fonds krijgt een belangrijke rol als adviseur van zowel de minister als de provincies bij het uitoefenen van hun taken op basis van deze wet. Daarnaast verandert de samenstelling van het Fonds. Naast de aanwezige leden afkomstig uit wereld van jacht, landbouw en natuurbescherming komt er een deskundige in met kennis van de dierecologie en een dierenbeschermers met kennis van dierenwelzijn.
Jachttopzichters.	Jachttopzichters hebben nu als taak zowel het beschermen van de jachtbelangen als het opsporen van strafbare feiten op grond van de Jachtwet.	Geen verandering.
Jachtveld.	Het jachtveld heeft minimaal een omvang van 40 ha., maar in het geval van zuivere waterwildjacht is een minimale oppervlakte van 1 ha. voldoende.	Het jachtveld dient altijd een minimale omvang van 40 ha te hebben.
Openbaarheid.	Verleende vergunningen worden niet ter inzage gelegd. Alleen als er expliciet om wordt gevraagd kan men in de meeste gevallen een copie van een vergunning toegestuurd krijgen.	Verleende vergunningen worden gepubliceerd in dag-, nieuws-of huis-aan-huisblad en in de Staatscourant. Verslag van vergunninghouder over hoe van vergunning gebruik is gemaakt moet ter inzage beschikbaar zijn. Ook goedgekeurde faunabeheerplannen liggen voor ieder ter inzage.
Bijvoeren.	Het bijvoeren van wild is toegestaan.	Het bijvoeren van de zes wildsoorten is verboden.

19 Schade aan flora & fauna geen reden voor provinciale ontheffing	V	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
22 Voor verkrijging provinciale ontheffing is faunabeheerplan verplicht	V	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
26 Verbod op alle plezier- (oogst-/benuttings-)jacht	V	+	+	+	+	3/4	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
31 Ontheffing alleen bij onaantvaardbaar risico voor gezondheid of veiligheid	V	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
32 Verbod op binnen- en buitenlandse gastjagers (jachttoerisme)	V	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
33 Kroondomeinen (Hofjacht) geen uitzondering v.d. provinciale wet	V	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
34 Verbod op handelingen en nalaten ten nadele van flora en fauna	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
35 Periodiek verslag van minister over effecten v.d. wet	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
36 Beoordeling faunabeheerplan. 'Onafhan. wetenschappelijk instituut raadplegen'	V	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
37 Ontheffing door provincie alleen op basis van goedgekeurd faunabeheerplan	V	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
38 Verbod op bijvoeren. Bijvoeren alleen toegestaan bij extreem weer	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
39 Verbod op plezierjacht, dus alleen nog professionele beheersjacht	V	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
53 Advies jachtfonds nodig voor landelijke en provinciale onbeschermdverklaring	A	+	+	+	-	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+
56 Naast landelijk verbod dieren te doden, ook provinciaal verbod van kracht	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
57 Gunstige staat van instandhouding tekstueel	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
58 Jaarlijks financieel verslag Jachtfonds wordt ook naar 1e & 2e kamer gestuurd	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
59 Ook handelswijze (bejaging) en perioden waarover, melden in faunabeheerplan	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
63 Verplichte publicatie provinciale ontheffing onbeschermd verklaring	V	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
64 Publicatie van provinciale ontheffing ook in Staatscourant	A	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
65 Publicatie in Staatscourant bij privilege voor hofjacht in Kroondomein	V	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-
69 Landelijke onbeschermdverklaring telkens voor ten hoogste twee jaar	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
71 Ook bij onbeschermd verklaarde dieren, jachtbeperkingen vermelden in wet	A	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-
72 Aanwijzing onbeschermd verklaring mits geen andere oplossing bestaat	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-
73 Ook bij niet beschermde diersoorten eerst diervriendelijk schade voorkomen	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-
76 Jaarverslag van werkzaamheden Jachtfonds naar 1e & 2e kamer sturen	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
78 Jachttakten maar vijf jaar geldig en regels voor verlenging	V	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-
79 Verbod drijfjacht op wilde zwijnen, zelfde status als herten en reeën	V	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
82 Houder ontheffing moet jaarverslag indienen van handelingen, en ligt ter inzage	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
84 Leges jachttakten geheel naar algemene middelen, geen % naar jachtfonds	V	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
85 Alleen provinciale onbeschermd verklaring geen landelijke	V	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
86 Oprichting provinciale Fauna-adviesorganen	V	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
87 Geen jacht in nationale parken, (ook niet in nationale parken in oprichting)	V	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-
88 Faunabeheerplannen WBE's (KNJV) worden ter inzage gelegd	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
89 Naam Jachtfonds wijzigen in: 'Faunafonds'	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
90 Beperking meerderheid jagers in het Jachtfonds	V	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
91 Kosten Jachtfonds alleen uit algehele middelen	V	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
93 Regels faunabeheerplan pas geldig acht weken na publicatie in SC. Voorhangprocedé	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-
94 Regels handhaving redelijke wildstand geldig acht weken na publicatie. Voorhangpru.	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+
96 Vrijstelling & ontheffing van de regels: 'om andere reden' laten vervallen	V	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
97 Jachttopzichters niet meer BOA van politie, want zij dienen belang van jachthouder	V	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
98 Toestemming grondeigenaar nodig voor eierrapen	V	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
99 GS wint advies in van onafhankelijk instituut of regulatie effectief is	V	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
102 Uitbreiding jachtfonds met personen uit kringen dierenbescherming & ecologie	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
105 Alle verboden jachtmiddelen in de tekst van de wet zelf vermelden	V	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
106 Invoerverbod voor dieren waarvan niet bekend is of het geen bedreigde soort is	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
107 Eisen waaraan faunabeheerplan moet voldoen opnemen in de tekst van de wet	V	+	+	+	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-
110 MOTIE: Geautomatiseerde help-desks over regelgeving t.b.v. handhaving F&F Wet	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
111 Provinciale onbeschermd verklaring telkens voor ten hoogste vijf jaar	A	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
115 Geen landelijke onbeschermd verklaring, hoogstens regionaal	V	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
116 Schade preventie schrappen als verplichte taak voor de jachthouder	V	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
118 Jacht niet openen op bedreigde diersoorten die op Rode Lijst staan	A	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
119 Alleen gefokte havikken en slechtvalken als jachtvogel toelaatbaar	A	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-
120 Intrinsieke waarde van het dier opnemen in de tekst van de wet	V	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
121 Verboden jachtmiddelen- en jachttijden vermelden in de tekst van de wet	V	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-
43 Geen gebieden aanwijzen als beschermde leefomgeving	V	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
44 Jachthouder mag wel fazanten & patrijzen eieren zoeken, uitbroeden en uitzetten	V	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-
45 Geen verbod holenverstoring door fret en jachthand in konijnenholen	V	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-
95 GS beslist binnen vier weken op een aanvraag vergunning voor schadebestrijding	V	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-
122 Verbod tot jagen kan door minister worden opgeheven bij AMvB	A	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
(43, 44, 45, 95 en 122 waren negatieve voorstellen, gelukkig zijn vier daarvan verworpen. Helaas is 122 aangenomen)																
Grijze blokjes zijn de amendement indieners, twee bladen totaal	59	SP	GL	Nijp.	D'66	RPF	55+	PvdA	VVD	GPV	SGP	AOV	Hend.	CD	CDA	
Eindstemming 2e kamer: Flora- en faunawet	A	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Totaal positief gestemd	+	60	59	54	43	40	38	31	29	27	23	21	20	17	17	
Totaal negatief gestemd	-	0	1	6	17	20	22	29	31	33	37	39	40	43	43	

LEGENDE: A AANGENOMEN WETSVORSTEL; V VERWORPEN WETSVORSTEL;

- NEGATIEVE KEUZE VOOR DE FAUNA; + POSITIEVE KEUZE VOOR DE FAUNA

(SAMENSTELLING: HEINZ STOCKMANN)

DE JACHT OP HET ZEEUWSE DUINKONIJN

John van Vliet

De Stichting Duinbehoud behartigt al twintig jaar de natuurbelangen van de Nederlandse kustduinen. De stichting werd destijds opgericht uit verzet tegen het al maar toenemende gebruik van de duinen voor de drinkwaterwinning. Nu zet Duinbehoud zich ook in voor het beschermen van de duinen tegen oprukkende woningbouw en wegaanleg, de intensieve recreatie en andere zaken die de belangen van de natuur schaden.

Naast natuurbehoud houdt de stichting Duinbehoud zich de laatste tijd steeds vaker bezig met natuurontwikkeling. In overleg met provincies en terreinbeheerders wordt bijvoorbeeld gewerkt aan herstel en verbetering van het duin-ecosysteem. Als uitgangspunt daarbij geldt dat de processen die de duinen hebben gevormd nieuwe kansen moeten krijgen. Waterwinning, bebossing en het vastleggen van de zeereep door de aanplant van helm zijn immers ten koste gegaan van de karakteristieke dynamiek van het duinlandschap. Duinen konden niet langer stuiven, vochtige valleien verdroogden en het open landschap verdween. Duinbehoud wil de duinen letterlijk

nieuw leven inblazen. Alleen door de natuurlijke processen weer kansen te geven, kan de voor duingebieden kenmerkende flora en fauna voor de toekomst behouden blijven.

Geen jacht, tenzij..

De duinen zijn door het Rijk aangewezen als zgn. Kerngebieden in de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) van Nederland. Vanwege hun grootte, ligging en soortenrijkdom zijn het belangrijke elementen in onze nationale groene ruggengraat. Op het moment wordt door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) en de provincies gewerkt aan het onder de veilige paraplu van de Natuurbeschermingswet (NB) brengen van

de natuurgebieden uit de EHS. Eenmaal aangewezen als NB-gebied, worden alle handelingen die in strijd zijn met de natuurdoelstelling als vergunningplichtig aangemerkt. Een aantal duingebieden is inmiddels aangewezen. Handelingen als het aanbrengen van putten voor de waterwinning, aanleg van wandelpaden en zelfs herstelmaatregelen voor die natuur worden getoetst aan de natuurdoelen van het gebied. Voor jachtactiviteiten moet dus zeker een vergunning worden aangevraagd.

Voor jacht in natuurgebieden, dus ook voor de duinen, geldt in principe het 'nee, tenzij'. 'Tenzij' betekent dat er andere, zwaarwegende belangen moeten zijn. Het is immers juist een natuurgebied waarin natuurlijke processen zich ongestoord moeten kunnen afspelen. Ingrijpen in de populatie-ontwikkeling is in feite altijd strijdig met dit natuurdoel.

De Manteling van Walcheren

In 1987 is De Manteling van Walcheren, het Zeeuws duingebied tussen Domburg en Oostkapelle, onder de werking van de Natuurbeschermingswet gebracht. De Wildbeheerseenheid op Walcheren wilde de bestaande jachtpraktijk graag

Duinlandschap met helmgras (foto: Stichting Duinbehoud).

Konijnen eten bij voorkeur de jonge scheuten, andere planten lusten ze niet (foto: Fred Koning).

voortzetten en vroeg vergunning aan. De vergunning, die het Ministerie in 1994 verleende, beperkte de jacht in de Manteling tot ree, damhert, haas, konijn en fazant. Landbouwschade op omliggende gronden, vraatschade aan de helminplant op de zeewering en gevaar voor de verkeersveiligheid werden als dusdanig zwaarwegende belangen aangemerkt, dat jacht op deze diersoorten in het natuurgebied aanvaardbaar en zelfs nodig zou zijn. Mede namens Vogelbescherming, Dierenbescherming en De Fauna-bescherming (toen nog Kritisch Faunabeheer) tekende Duinbehoud bezwaar aan. De natuurbeschermingsorganisaties twijfelden niet aan het gegeven dat er sprake van schade was. Zij plaatsten echter vraagtekens bij de veronderstelling dat alleen jacht in het natuurterrein daarvoor de remedie zou zijn. Bovendien vroegen zij zich af of de opgetreden schade wel in verhouding stond tot de inzet van dit zware middel.

Oorzaak en gevolg

Of de conclusies met betrekking tot oorzaak en gevolg eigenlijk wel juist waren, was onduidelijk. Konijnen eten inderdaad helmgras. Het Waterschap Zeeuwse Eilanden, beheerder van de zeereep, vreesde voor schade

aan de inplant en daarmee voor gevaar van de kustveiligheid. Een zwaarwegend belang, dus reden voor jacht. Maar konijnen eten de helm vooral in de winter en het vroege voorjaar: bij voorkeur nieuwe, jonge aanplant. Oudere planten lusten ze niet. Aan het einde van de winter is er maar weinig konijnenvoer voorhanden. Gelukkig plant het Waterschap dan net helm...

Navraag bij het Waterschap wees uit, dat men ook daar eigenlijk helemaal niet zo zeker wist of jacht wel effectief is. Alternatieve methoden, zoals afrasteren, zijn eenvoudigweg nog maar nauwelijks getest. Het Waterschap gaat er vanuit dat minder konijnen betekent dat er minder vraatschade ontstaat. Hetgeen betwijfeld kan worden: al leefde daar maar één konijn, zo'n bosje verse wortelen is snel gevonden. Schade aan de helm wordt niet alleen door konijnen veroorzaakt, ook recreanten blijken daaraan schuldig te zijn. Wanneer de jacht op hen wordt geopend is echter niet bekend...

Gewijzigde inzichten

Gewijzigde inzichten over het beheer van de zeereep hebben inmiddels geleid tot een andere wijze van kustverdediging: zandsuppletie. Niet helminplant, maar het opspuiten van zand vóór de kust, moet de kustlijn veiligstellen. Stromingen nemen het mee naar het strand: zee en wind doen het werk. De zeereep zelf kan, ook op Walcheren, weer gaan stuiven omdat strikt vastleggen niet langer nodig is. Kustverdediging door middel van helminplant is daarom niet langer als 'zwaarwegend belang' aan te merken.

De populatie is gelukkig wat groter dan één konijn, maar toch niet groot genoeg om het dichtgroeien van het duin tegen te gaan. Door ziektes is de konijnenstand zelfs lager dan wenselijk is. Konijnen zijn erg belangrijk voor het duinecosysteem. Met hun gegraas zorgen ze er mede voor dat de duinen hun kenmerkende openheid behouden. In de beheersvisie voor de Manteling wordt vastgesteld dat het gebied nog altijd verder vergrast en verstruikt. Het tegengaan daarvan is een belangrijke natuurdoelstelling van

het gebied. Afschieten van konijnen is daar strijdig mee.

Behalve aan de helminplant is eveneens sprake van schade aan landbouwgewassen op de percelen grenzend aan de Manteling. Haas, konijn en fazant zijn de boosdoeners. Maar de schadebedragen zijn niet al te groot. Afrasteren en verjagen zijn op kleine schaal uitgeprobeerd. Over de resultaten is niets bekend. Ook hier is de vraag gerechtvaardigd: gaat het wel om een zwaarwegend belang? Waarom kan niet worden volstaan met maatregelen op de percelen zelf, maar moet in het natuurgebied worden gejaagd?

De verkeersveiligheid is in het geding waar het damherten en reeën betreft. Door deze dieren veroorzaakte landbouwschade speelt geen rol. Toch wil men de aantallen van die dieren reguleren, anders zou het wel eens uit de hand kunnen gaan lopen. Gezien de nog altijd toenemende vergrassing kan het gebied er juist nog wel wat grotere planteneters bij hebben. Afschot staat dus ook voor deze soorten niet

ten dienste van het natuurdoel en loopt vooruit op een mogelijk toekomstig probleem.

Bezwaar

De natuurbeschermers waren van mening dat afspraken rond de vergunningverlening voor De Manteling niet waren nagekomen. Zo bleek dat LNV nauwelijks had getoetst aan het 'nee, tenzij' principe, lag er geen jachtplan en was niet vooraf met hen overlegd.

Van het instellen van beroep tegen een verleende vergunning gaat een schorsende werking uit: de vergunning mag niet worden gebruikt. De WBE vroeg en verkreeg opheffing van de schorsende werking, maar alleen voor fazant en konijn. De Raad van State verklaarde eind 1996 een deel van de bezwaren van natuurbeschermingsorganisaties gegrond. LNV moest alsnog toetsen aan het 'nee, tenzij' principe, maar helaas was de vergunningstermijn toen al verstreken. Een nieuwe vergunning moest worden aangevraagd.

LNV had de vergunningverlening inmiddels gemandateerd aan de provincie Zeeland. Na overleg met

*Een mooi gezicht
op strand en zee
(foto: Stichting
Duinbehoud).*

de beheerders, de WBE en Duinbehoud verleende het provinciaal bestuur begin dit jaar de gevraagde vergunning. Daarin werd de jacht verder beperkt: genoemde soorten bleven bejaagbaar, maar niet overal. De Manteling werd, bij wijze van proef, opgedeeld in zones. In het middelste gedeelte, ver van helm- en slaplantjes, zou bijvoorbeeld niet langer op haas en konijn gejaagd mogen worden.

Toch tekende Duinbehoud bezwaar aan: het voor het duinecosysteem zo belangrijke konijn was immers nog altijd bejaagbaar. Andere criteria waaraan volgens de Natuurbeschermingswet zou moeten worden voldaan, - zoals een afdoende onderbouwing die motiveert dat ingrijpen in de populatie-omvang noodzakelijk is, ontbraken nog steeds. Ook voor de andere soorten bestond geen inzicht in de populatiegrootte en de effectiviteit van het middel jacht. Ook de beheersvisie bevestigde dat gegevens over de betreffende zoog-

dieren ontbraken. In handhaving van de zonering en monitoring van de populaties was evenmin voorzien. Een proef die dus bij voorbaat zonder resultaten zou blijven.

Afhandeling door de provincie van het door ons ingestelde beroep ondervond vertraging. Een uitspraak van de Raad van State inzake jacht in de Peel verklaarde de provinciale besturen onbevoegd tot het afhandelen van beroepen. Onlangs werd de zitting alsnog gehouden en wel ten overstaan van een ambtelijke commissie van... LNV.

Een echte proef

Om de impasse te doorbreken heeft Duinbehoud de partijen voorgesteld om een echte proef te nemen. Eerder kregen wij daar geen handen voor op elkaar, maar nu de procedure zich al zo lang voortsleepte ontstond enige bereidheid om mee te denken. Voor eens en altijd moest duidelijkheid ontstaan over de effectiviteit van jacht en andere methoden om schade te beperken.

Dat kan alleen als gedurende een periode van minimaal vijf jaar de jacht helemaal wordt stilgelegd. In

die vijf jaar moeten de relevante dierpopulaties intensief 'gemonitord' worden. Behalve het meten van ontwikkelingen daarin, kan dan ervaring worden opgedaan met alternatieve methoden om schade te beperken en kan bijgehouden worden of de schade toe- dan wel afneemt. Na die vijf jaar kunnen de partijen gezamenlijk een weloverwogen en goed onderbouwd besluit over de inzet van schadebeperkende methoden nemen.

Zo'n experiment sluit goed aan bij de proefneming die in de Amsterdamse Waterleidingduinen wordt genomen. Daar is de reeënjacht gestaakt, omdat deze dieren nauwelijks overlast veroorzaken. Door in de Manteling enkele jaren helemaal niet te jagen, kan ervaring worden opgedaan die ook voor andere gebieden bruikbaar is. Bijvoorbeeld voor de Kop van Schouwen, waar een vergelijkbare jachtdiscussie speelt. Voor een goed verloop van het experiment is de instelling van een begeleidingscommissie, bestaande uit vertegenwoordigers van alle betrokken partijen, noodzakelijk. Voor het vaststellen van (landbouw-)schade en het meten van de dierpopulaties moeten onafhankelijke personen of instanties worden ingeschakeld. Ook de instelling van een fonds waaruit alternatieve, schadebeperkende methoden en eventuele claims kunnen worden betaald, is niet onbelangrijk.

Het Waterschap Zeeuwse Eilanden en de terreinbeheerders zijn bereid om mee te doen. Nu moet de provincie Zeeland nog overstag. Durft ze het aan om een voor het Nederlandse natuurbeheer uniek en aansprekend experiment op te starten? Wij wachten in spanning af.

Naschrift redactie

De auteur, John van Vliet, is beleidsmedewerker bij de Stichting Duinbehoud. Voor nadere informatie over deze stichting en met vragen naar aanleiding van bovenstaand artikel kunt u terecht bij Stichting Duinbehoud, Postbus 11059, 2301 EB Leiden. Telefoon (071)513 18 00, Telefax (071) 513 17 07. E-mail: stichting@duinbehoud.demon.nl

PROOI-PREDATOR RELATIES BIJ VOGELS EN ZOOGDIEREN

A. J. Cnoop Koopmans

Zoals ook elders in dit nummer vermeld, hielden de Nederlandse Ornithologische Unie (NOU) en de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ), twee wetenschappelijk ingestelde organisaties voor respectievelijk vogel- en zoogdierstudie, een gezamenlijke themadag over 'Prooi-predator relaties bij vogels en zoogdieren'. De dag werd gehouden op 11 oktober 1997 in Wageningen. Een goed initiatief meent de auteur van dit artikel en hij maakt u deelgenoot van zijn ervaringen op het symposium.

Wat zijn precies predatoren?

Letterlijk betekent predator: prooi-
envanger. Prooien zijn levende
dieren, geen aas en geen planten. In
deze ruime zin zijn er vele predato-
ren: mollen, egels, merels, mezen,
andere insectenetters, slangen,
reigers, snoeken, enz.. Beperkt men
'prooien' tot warmbloedige dieren
en 'vangers' tot dieren, die daar
voornamelijk van leven (dus niet
incidenteel eens een ander dier pak-
ken, zoals spechten, die een mezen-
nest verorberen, wilde zwijnen die
een jonge ree pakken of kraaiachtig-
gen, die in de broedtijd een merel-
nest leeghalen), dan resten als
Nederlandse predatoren: roofdieren
(vos, marterachtigen, wilde en ver-
wilderde kat) en roofvogels (uilen,
dagroofvogels, klauwieren). Deze
dieren worden ook wel carnivoren
(vleeseters) genoemd. Het is een
interessante groep dieren, waarvan
de rol in het natuurlijk evenwicht
nog allerm minst duidelijk is. Zijn ze
onmisbaar voor het welzijn, de
gezondheid en het voortbestaan van
de prooidieren? Of doen ze daar

juist afbreuk aan? Of volgen ze de
overschotten? Hoe zijn de onder-
linge relaties? Moeten we ons daar-
mee bemoeien? Allemaal boeiende
vragen, waarop we tijdens het sym-
posium wat antwoorden hoopten te
krijgen.

Ambitieuze of te hoog gegrepen?

Het ambitieuze programma van de
themadag kondigde aan, hoe ener-
zijds broedsucces en aantallen pre-
datoren afhankelijk kunnen zijn van
de beschikbare prooidiervoorraad,
maar ook omgekeerd, hoe predato-
ren invloed kunnen hebben op de
populatieomvang en verspreiding
van sommige prooidiersoorten. Ook
zouden meer principiële vragen aan
de orde komen: Hoe moeten wij hier
als natuurbeschermers tegenaan
kijken? Zijn de aantallen predatoren
tegenwoordig 'onnatuurlijk' hoog?
Of was juist de dichtheid van
sommige prooidiersoorten in het
verleden 'onnatuurlijk hoog' door
de vervolging van predatoren door
de mens?
Deze principiële vragen kwamen

helaas op de themadag weinig of
niet aan bod en ook de discussie
kwam niet op gang. Dat kon ook
haast niet met acht plenaire lezingen
in een krap tijdschema en met pau-
zes voor lunch en thee van anderhalf
en een half uur. Bovendien vormden
de grote zaal met meer dan 200 toe-
hoorders en een belabberde accous-
tiek geen geschikte entourage voor
een diepgaande discussie. Ondanks
verwoede pogingen van de dagvoor-
zitter, prof. Rudi Drenth, bleef het
na elke lezing bij enkele aarzelende
vragen uit de zaal en summiere
antwoorden van de sprekers. Al snel
kwam dan het volgende onderwerp
alweer aan bod.

De lezingen zelf boden interessant
materiaal. Ze gingen in hoofdzaak
over twee deelonderwerpen: Het
effect van veranderingen in muizen-
populaties op het voorkomen
van uilen en buizerds (kennelijk
geëntameerd door de NOU) en de
invloed van predatie door zoog-
dieren op vogelpopulaties (VZZ).

Een greep uit het gebodene

Johan de Jong toonde aan hoe het
verkeer tegenwoordig de belangrij-
ste doodsoorzaak voor de kerkuil is
Meer dan 50% van de slachtoffers
onder deze diersoort valt in
het verkeer, plaatselijk kan dit zelfs
oplopen tot 70 %. De kerkuil is een
muizenspecialist, die 's nachts boven
grasvegetaties jaagt. Door de mo-
dernisering van de landbouw en het
verdwijnen van houtwallen, heggen
en ruige perceelranden is de mui-
zenstand sterk afgenomen. De uilen
hebben daardoor een veel groter
jachtgebied nodig dan vroeger. Ze
tonen daarbij een duidelijke voor-
keur voor extensief beheerde gras-
bermen langs de voor hen gevaar-
lijke verkeerswegen. Met alle
gevolgen van dien.

Gert Baeyens beschreef hoe in de
Amsterdamse Waterleidingduinen
bij Zandvoort in de afgelopen
40 jaar het duin zo dichtgegroeid is
geraakt met struweel en bos, dat er
maar weinig veldmuizen meer voor-
komen. De ransuil, een specialist op
dat menu, nam daardoor sterk
in aantal af. De bosuil echter, die
behalve veldmuizen ook andere

prooien vangt, neemt toe. Beide uilensoorten worden op hun beurt gevangen door de superpredator havik, die een aantal jaren geleden voor het eerst in het duin is verschenen. Deze predatie heeft echter waarschijnlijk geen invloed op de aantallen uilen. Dat is wel het geval bij de sperwer, die ook door de havik wordt gevangen en daardoor uit diens jachtgebied wordt 'weggepest'. Hetzelfde geldt zeker ook voor de ekster, die veel in de havikplukresten voorkomt en in het onderzoeksgebied in de laatste tien jaar met 75% is afgenomen.

Rob Bijlsma, die onderzoek deed in West Drenthe, liet zien hoe het voedselaanbod van cruciaal belang is voor de overleverings- en reproductiekansen van de buizerd.

Nico Beemster rapporteerde over muizenetende roofvogels in de wetlands van het Lauwersmeer en de Oostvaardersplassen. In de jonge verlandingsstadia na de inpoldering zijn muizen en predatoren beide zeer talrijk aanwezig. Dat is ook het geval tijdens de verruiging. Intensieve veebeweiding daarentegen leidt tot een homogene, kortgrazige vegetatie met weinig veldmuizen en weinig roofvogels. Ook in het eindstadium van de successie in de wetlands, de gesloten rietvegetatie, komen veldmuizen en roofvogels maar weinig voor. Aantallen predatoren en prooidieren gaan aldus ongeveer gelijk op. Beemster beval aan om de dynamiek en variatie in de wetlands te herstellen door periodieke inundaties en een variabel waterpeil, eventueel te combineren met extensieve beweiding door grote grazers.

Mager

Het tweede deelonderwerp van het symposium viel wat magerder uit en ging voornamelijk over de invloed van de vos op het broedsucces van weidevogels en rotgans. Niets over grote en kleine marters, noch over wilde en verwilderde katten, terwijl er toch enige tijd geleden zo'n aardig boekje is verschenen over kleine marters (wezel, bunzing en hermelijn; ref. 1). Bovendien is de rol van verwilderde katten in de natuur de laatste tijd volop in het nieuws geweest. Daarentegen waren er maar

liefst twee lezingen over vossenpredatie. Een derde (door Jaap Mulder, over de invloed van de vos op fazant en wulp in de duinen) verviel helaas.

Arie Swaan onderzocht predatie van weidevogelnesten in het Vennewater, een overgangsgebied tussen duin en polderland ten westen van Egmond-Binnen, onderdeel van het Noord-Hollands Duinreservaat. Hij constateerde dat er aanzienlijke nestpredatie plaatsvindt, maar vrijwel uitsluitend 's nachts. Overdag werden jonge weidevogels (pullen) gepakt door onder meer torenvalken, stormmeeuw en kraaiachtigen speelden daarbij vrijwel geen rol. Het was niet eenvoudig vast te stellen, wie de nachtelijke eierroof pleegde: egels, vossen, marterachtigen? Vossen urineren soms op een nest na een nestroof en aan de hand van deze sporen werd in een aantal gevallen vastgesteld dat het om een vos ging. Swaan concludeerde nogal abrupt, dat deze nachtelijke nestpredatie 'zeer waarschijnlijk groten-deels of zelfs volledig door de vos geschiedt' en dat dit 'een negatief effect lijkt te hebben op het aantal broedparen van grutto en Kievit' (ref. 2).

Bureau Veldkamp

De tweede lezing over zoogdierpredatie heette aanvankelijk 'Invloed van vossenpredatie op weidevogels in de Bantpolder' maar dat werd later veranderd in 'Broedsucces en vossen in de Bantpolder' en tenslotte in 'Broedsucces in de Bantpolder'. Die veranderingen van titel gaven duidelijk aan dat er iets wrong. En inderdaad, de laatste titel had niet zoveel meer te maken met het onderwerp. Het bleek dat Bureau Veldkamp uit Steenwijk al in 1993 nestellingen verrichtte in de Bantpolder, grenzend aan Waddenzee en Lauwersmeer en daar rapport over uitbracht aan Natuurmonumenten. In 1996 werd dit onderzoek herhaald. Op grond van de gevonden legsels werd met formules en schattingen het vermoedelijke aantal broedparen steltlopers, meeuwen en sterns berekend. Dit werd weer vergeleken met vroegere broedvogelinventarisaties van anderen. Deze (deels speculatieve) cijfers geven

echter nog geen beeld van de ontwikkelingen op de lange termijn, noch over de oorzaken van verschuivingen. Hoewel de cijfers over de laatste twintig jaar op ongeveer gelijkblijvende aantallen voor onder meer Kievit en kluut wijzen, concludeert het rapport voor schollekster, kluut en Kievit: 'Na 1993 is sprake van een trendbreuk: de aantallen bleken in 1996 aanzienlijk lager dan in 1993'. Die conclusie is te snel getrokken. Voor een 'trendbreuk' is een langere periode nodig. Hoewel het onderzoek zich niet specifiek richtte op predatie en andere oorzaken van verandering, bericht het rapport van 1993 wel een aantal terloops gedane waarnemingen en verbindt daar enkele uit de losse hand geschreven conclusies aan, zoals: 'Diverse legsels worden vertrapt door ingeschaard vee, waardoor vooral het broedsucces van de schollekster sterk wordt gereduceerd'. De kokmeeuwenkolonie bleek in dat jaar geheel door onbekend gebleven mensen te zijn leeggehaald. Bij de grutto's verdwenen veel legsels in de eilegfase zonder dat duidelijk was waardoor of door wie dat kwam. Omdat het gebeurde zonder dat de vogels in de polder gingen alarmen, werd predatie door eksters, zwarte kraaien, wezels of hermelijnen uitgesloten. Veeleer werd door de onderzoekers gedacht aan scholleksters, waarvan (uit de literatuur) bekend is dat 'sommige individuen zich kunnen specialiseren op nestpredatie bij grondbroeders'. Bij de Noordse sterns werd bij of in zes van de 22 nesten de afgebeten kop van een volwassen vogel gevonden. De predator bleef onbekend. De onderzoekers verdenken ratten. Verder nam men waar dat torenvalken regelmatig kuikens van weidevogels vingen. Over waarnemingen van vossenpredatie werd niets gerapporteerd, maar toch waarschuwt Bureau Veldkamp in 1993, dat de voorgenomen afgraving van een asfaltlaag op een binnendijk 'een zandlichaam zal doen ontstaan, dat een ideale vestigingsplaats wordt voor vossen...'. Permanente vestiging van vossen zal de waarde van de Bantpolder als broedgebied voor weidevogels, meeuwen en sterns goeddeels teniet kunnen doen. Voorts biedt een zanddijk ruimere

vestigingsmogelijkheden voor kleine marterachtigen'. Daarom raadt het Bureau Veldkamp Natuurmonumenten aan om het dijklichaam tot op het grondwater af te graven, geen oeverwallen meer op te werpen bij het uitdiepen van sloten (want daardoor 'worden de vestigingsmogelijkheden voor holbewonende predatoren vergroot') en stukken drainagebuis te verwijderen. Deze laatste zijn weliswaar broedgelegenheid voor de witte kwikstaart, maar het zijn eveneens 'schuil- en nestgelegenheden voor behaarde predatoren'.

Verdachtmakingen

In het voorlopig rapport over 1996 is deze anti-predator-instelling van Bureau Veldkamp nog sterker. Stukgebeten eieren worden eenvoudig geweten aan vossen, die blijkens wissels en prenten wel in het gebied voorkomen maar niet zijn gezien. Ook het stukbijten zelf heeft men nooit gezien. Kan dat niet zijn gedaan door egels, ratten, of kleine marters? Zonder verdere argumentatie wordt geconcludeerd: 'Hoewel directe waarnemingen en harde bewijzen ontbreken, kan men gevoelig aannemen dat vossen de hoofdoorzaak zijn voor het lage broedsucces in de Bantpolder,! Deze conclusie werd op de themadag herhaald. Inleider Veldkamp toonde ook lichtbeelden van dode weidevogelkuikens, die in of vlakbij de nesten waren aangetroffen en aan vossenwerk werden toegeschreven zonder dat bleek, waarop hij dat baseerde. Ik dacht dat vossen hun prooi altijd meenamen naar hun hol of opaten. In broedkolonies vindt men wel vaker dode jongen. Ook zonder predatoren. Waarom wordt de vos nu aangewezen als oorzaak? Dat zijn nu precies de op lucht gebaseerde bakerpraatjes, die de discussie vertroebelen, Natuurmonumenten en anderen op het verkeerde been zetten en op een wetenschappelijke themadag niet thuishoren!

Oppervlakkig

Ik ben op de rapportage van Bureau Veldkamp zo uitvoerig op ingegaan, omdat dit een fundamentele vraag bij het natuurbeheer raakt: Moeten of mogen we natuurmonumenten als een soort beschermde parken

exclusief inrichten voor bepaalde diersoorten en andere soorten daaruit weren? En is het nodig?

De vraag is: Hoe kwam bovengenoemde inleiding op deze themadag terecht? Ik denk dat het zo is gegaan: VVZ had gebrek aan inleiders, want de echte deskundigen konden of wilden niet. Men vernam dat Bureau Veldkamp nestentellingen had gedaan voor Natuurmonumenten, daarbij wat ongerichte waarnemingen over predatie had gedaan en hier krasse uitspraken over deed. Dat leek geschikt voor discussie maar was het door haar oppervlakkigheid niet. Het Bureau liet zich (hopend op bekendheid en meer opdrachten?) verleiden tot deelname aan de themadag maar had zich beter bij zijn leest kunnen houden.

Rotganzen en lemmingen

Een verademing was daarna de lezing van Bart Ebbinge en Bernard Spaans over broedstrategieën van rotganzen, die zij bestudeerden op een schiereiland in Noord-Siberië. In jaren dat er veel lemmingen zijn (eens in de drie jaar) hebben de natuurlijke vijanden van de rotgans, poolvos, sneeuwuil en Taymyr-meeuw (een ondersoort van de zilvermeeuw), voldoende prooidieren. Rotganzen worden dan met rust gelaten en kunnen tot voortplanting komen. Bij gebrek aan lemmingen komen de ganzen in beeld. Op eieren en jongen van de rotgans wordt dan door de genoemde predatoren gejaagd. In sommige jaren is de predatie zelfs zo intensief dat er geen jonge ganzen worden grootgebracht! Toch nestelen de rotganzen vaak tussen de meeuwen, die de rondzwervende uilen op een afstand houden. Soms nestelen de ganzen zelfs in de buurt van sneeuwluilen, die op hun beurt bescherming tegen de poolvossen bieden. Afwegen van voor- en nadelen en risicospreiding zijn van grote betekenis voor het broedsucces van de rotgans.

Kortom, een wonderlijk en geheimzinnig samenspel van krachten en invloeden, waarvan hier een sluiertipje werd opgelicht.

Van dit onderzoek is een prachtige film gemaakt, die ook al eens op TV is getoond.

Onbevooroordeeld

Wat mij opviel was de open, rustige en onbevooroordeelde manier waarop de meeste inleiders op deze dag de rol van predatoren schetsten: zonder speculeren, zonder behoefte om de ene soort meer of minder waard te achten dan de andere en zonder pleidooi om in te grijpen in hun onderlinge verhouding. Toch zei een van hen op een zeker moment over een bepaalde predator: 'dat bleek de boosdoener'. Grapje? Verspreking? Want wat is een 'boosdoener'? Is een predator dat ooit? Natuurlijk niet! In het wild levende dieren doen nooit 'boos' of kwaad, noch richten ze 'schade' aan bij andere het wild levende dieren. Ze eten ze hoogstens op. Schade is een menselijk, een economisch, geen biologisch begrip. Helaas gaat de nieuwe Flora- en faunawet nog niet van dat beginsel uit.

De themadag 'Prooi-predator relaties' zal hopelijk een vervolg krijgen, waarbij ook de punten van 'schade' en 'boosdoenerij' door predatoren aan de orde komen.

Een summier verslag van de dag zal in het zomer- of herfstnummer van 1998 van Limosa verschijnen (ref. 3).

Referenties

- 1 Nico Jonker en Jaap Mulder. Kleine marters in de polder. 1994. Uitgeverij NOZOS in samenwerking met VZZ en Stichting Natuur- en Landschapsbeheer Noord-Holland.
- 2 Bedoeld is vermoedelijk: 'op het broedsucces'.
- 3 Limosa is het orgaan van de Nederlandse Ornithologische Unie (NOU), gevestigd te Noordwijk.

Goed bezochte donateursdag
van de Faunabescherming in Brielle

VERSLAG VAN DE JAARVERGADERING

Jan Bouterse

Brielle ligt voor mensen die niet in de Rijnmond wonen een eind weg, in de - zo bleek mij - voor velen onbekende gebieden achter Rotterdam. Dat het ver was hebben de ruim 60 deelnemers aan de jaarvergadering kunnen merken. Enkele mensen zijn zelfs een dag eerder gearriveerd om na een nacht in een hotel 's ochtends op tijd ter plekke te kunnen zijn. Voor treinreizigers stond een bus klaar naast het Rotterdamse Centraal Station. Onderweg naar Brielle vertelde de chauffeur het één en ander over de industrieterreinen die zich vanaf Rotterdam in een ononderbroken lint tot aan de Maasvtakte uitstrekken. Wie dat voor het eerst ziet moet meestal even slikken. Het is, laten we zeggen, de prijs die we moeten betalen voor onze welvaart. Als merkwaardig contrast strekt zich in de schaduw van de industrie het drukbezochte recreatiegebied van het Brielse meer uit, aan de westkant overgaand in de Maasvlakte en de fraaie duinen van Oostvoorne.

De jaarvergadering werd gehouden in het Centrum Dukdalf-Goote in het nieuwere deel van Brielle. Bij de ontvangst bleek hoe, nodig het was dat we deze bijeenkomst weer hielden: vele oude bekenden konden weer bijpraten, nieuwe contacten werden gelegd. Het belangrijkste punt van de eigenlijke jaarvergadering was de jaarrede van de voorzitter, Jeen Poeder. Hij verwelkomde alle aanwezigen en vergat daarbij niet de mogelijk aanwezige jager(s). Hij hoopte dat ook zij een prettige dag zouden hebben.

In de jaarrede besteedde Jeen vooral aandacht aan de naamsverandering van de stichting en aan de recent gevoerde advertentie-campagne met het oog op behandeling van de Flora- en faunawet.

Vragen

In de vragenronde na de jaarrede kwam met name aan de orde hoe het nu met de stichting en haar werk gaat. De affaire rond de poster-campagne (met de afbeelding van een 'jagersfiguur' die zou lijken op een onlangs overleden jachtopzieder) heeft veel publiciteit opgeleverd, maar ook veel extra werk. Daarnaast werd heel veel tijd besteed aan de Flora- en faunawet. Weet u trouwens nog waarover die inmiddels beruchte postercampagne ging? Juist, over de jacht op vossen.

*Gezicht
op de Slufter (foto:
Gerard 'Ellenbroek).*

DE ZEEHOND TERUG OP ZIJN BANK

Norman van Swelm

De Faunabeschermers genieten van de frisse buitenlucht na de jaarvergadering (foto: Gerard Ellenbroek).

Helaas is de discussie daarover niet van de grond gekomen. Na de vergadering was er de vegetarische lunch met een kop soep en smakelijke broodjes.

Excursie

Het middagprogramma was georganiseerd door Norman van Swelm, een van de oprichters van de SKF. Hij voert werkzaamheden, zoals het doen van inventarisaties en het geven adviezen uit op het gebied van natuur en milieu, voor onder andere de gemeente Rotterdam. Met de bus en enkele auto's ging het richting de barak naast de Slufter; waar een informatiecentrum was gevestigd. Deze Slufter is geen echte slufter, want dan had er een open verbinding met zee moeten zijn waardoor zo nu en dan vloedwater naar binnen stroomt. De Slufter waar het hier om gaat is echter een volledig en hoog omdijkt opvangbassin voor vervuild havenslib.

Norman van Swelm hield een boeiend en humoristisch verhaal over de ontwikkeling van de Maasvlakte, de bedreigingen voor het duingebied van Oostvoorne en over het wel en

wee van de zeehonden die zich hier voor de kust ophouden. Met enige spijt en moeite moesten wij Normans verhaal onderbreken om voldoende tijd over te houden voor een tocht over de ringdijk rond de Slufter. Hier konden wij heerlijk uitwaaien terwijl dreigende wolken zich netjes op afstand hielden. De bus reed zachtjes achter ons aan om vermoeide wandelaars op te pikken.

Natuurontwikkeling

Onder aan de voet van de dijk (aan de buitenkant) zagen we een van de terreintjes waar we speciaal voor kwamen: Stukjes land die als compensatie voor het verloren gebied (voor industrie en havens) aan de natuur 'teruggegeven' zijn. Bij de inrichting van deze gebiedjes is ook de Faunabescherming betrokken geweest. Helaas was het niet het meest geschikte tijdstip van de dag (of van het jaar) om veel vogels te zien.

Aan de noordkant van de Slufter (bij de windmolens) konden we een blik werpen op enige 'natuurbouw'-projecten. Hier broeden diverse vogelsoorten. De toekomst van deze terreinen is echter onzeker. Er is een uitbreiding van de Maasvlakte gepland, maar de bezetting en het gebruik van de huidige industrie-terreinen is niet optimaal. Bedrijven zijn bang om te verhuizen omdat de consequenties van milieusanering van de terreinen waar ze niet op zitten niet te overzien zijn.

Het is verheugend om te zien hoe snel sommige vogels nieuwe, geschikte terreinen ontdekken en in gebruik nemen. Dat geeft hoop voor de toekomst maar dan moeten er wel deskundige mensen zoals Norman van Swelm bij de inrichting betrokken worden. Wie echter nog de rijkdommen van het vroegere natuurreservaat De Beer heeft gekend, zal bij deze opmerking misschien wat cynisch zijn schouders ophalen. Net op tijd, juist voordat het echt ging regenen, stapten wandelaars in de bus en namen afscheid van dit dynamische stukje wereld. Dynamisch, wat betreft handel en industrie, dynamisch ook wat betreft de natuur!

Hiernaast leest u een korte samenvatting van de lezing van Norman van Swelm op de jaarvergadering.

Zoals in het van verslag van de Jaarvergadering van De Faunabescherming in Brielle

al is vermeld, werd het middagprogramma die dag

verzorgt door Norman van

Swelm. In zijn uitgebreide

inleiding over het natuur-

ontwikkelingsproject bij de

Slufter op de Zuid-West

Maasvlakte ging hij onder

meer in op het belang van de

zeehond als natuurlijke

predator in het delta-gebied

van de Hollandse kust. In dit

artikel licht hij de plannen

toe om het dier in het

deltagebied terug te krijgen.

Wat de Stichting Ornithologisch Station Voorne wil bereiken is niet het terughalen van een dinosaurus of mammoet, het opwekken van de dodo, noch het reanimeren van de reuzenalk. Het Station wenst met alle mogelijke middelen die haar ten dienste staan een dier terug te brengen dat nog maar kort geleden een gewone verschijning was in het mondingsgebied van Maas, Rijn en Schelde. Het gaat het Station er niet om een grappig ogend troeteldier op onze kust terug te krijgen. Het is haar te doen om de terugkeer van een hoogontwikkeld roofdier dat aan de top staat van het ecosysteem, waarvan het deel uitmaakt en daarin sinds mensenheugenis een belangrijke rol vervult.

Volledig ontregeld

Het doel is het herstel van het ecosysteem van de Hollandse delta en de ondiepe kustwateren voor zover dat mogelijk is. Wat namelijk honderden generaties vóór ons niet is gelukt, daar slaagden enkele generaties in de negentiende eeuw feilloos in, namelijk het volledig ontregelen van een rivierdelta, een natuurlijk systeem dat tot de rijkste op aarde behoort.

In de visie van het Ornithologisch Station geldt voor het functioneren van natuurlijke systemen 'hoe completer, hoe beter'. Indien het lukt de zeehond terug te krijgen, dat wil zeggen een gezonde, zichzelf bedruipende zeehondenpopulatie, dan draagt dat misschien ook bij aan de terugkeer van bruinvis en otter. Dit zijn twee andere roofdieren die aan het begin van deze eeuw deel uitmaakten van het delta ecosysteem.

Hoe lang zal het nog duren voordat deze diersoort weer een normale verschijning wordt langs onze westkust? (foto's: A. van den Berg).

Fabeltjes

Ondanks de huidige stand van de wetenschap is het iedere keer weer verbazingwekkend te zien hoe onuitroeibaar bepaalde fabeltjes blijken te zijn. In dit geval met graagte in stand gehouden door de schadelijkste, roofzuchtigste en onverdraagzaamste van alle soorten op onze planeet!

Een voorbeeld

New Foundland 1800: miljoenen zeehonden (gewone zeehonden, grijze zeehonden, zadelrobber, klapmutsen), honderden blauwe vinvissen, bultruggen en andere walvissen, ontelbare aantallen zeevogels waaronder de reuzenalk, allen levend van niet voor te stellen populaties vis en ander zeeleven.

New Foundland 1860: het grote slachten is begonnen, een miljoen doodgeknuppelde zeehonden per jaar is gewoon.

New Foundland 1970: alle vissersvloeden van de wereld roven er wat er nog te roven valt, het fabrieksschip heeft zijn intrede gedaan. Het verval is ingezet, de reuzenalk is al lang weg, van de blauwe vinvis, het grootste nog levende zoogdier op aarde, leeft nog een enkeling.

New Foundland 1997: de visstand is volledig ingestort, de zeevogelkolonies zijn een schaduw van vroeger, lokale vissers zijn werkloos. Canadese politici wijzen de schuldige aan: het is de zeehond. Dood aan de zeehond. De visstand boven Noorwegen is volledig ingestort. Noorse politici weten wel wie de daders zijn, namelijk zeehonden en dwergvinvissen. Mevrouw Brundtland staat als één man achter de

walvisjagers. Paul Watson wordt in Nederland in de boeien geslagen. De Nederlandse vissers stomen op naar de laatste visrijke gebieden op aarde, gelegen voor de kusten van Mauretanië, Senegal en Namibië en voegen zich bij de collega's uit Japan, Korea en Rusland. In Mauretanië stort de populatie monniksrobber in, die kunnen het dus straks in ieder geval niet gedaan hebben.

Hoop

Kan wat door mensenhand is verdreven, door mensenhand worden teruggehaald? En op welke schaal? Tot 1950 zwommen er nog zeehonden voor de rede van Brielle, tot 1960 nog voor de boulevard van Oostvoorne, een enkeling deed voor 1970 de zeehondenplaat in het Hollands Diep nog aan. Het Station put hoop uit de analoge geschiedenis van de roofvogels in ons land. Tot 1960 werden deze dieren hevig vervolgd door jagers met ieder dienstig middel: het geweer, gif en klem. Na 1960 werden ze praktisch weggevaagd door landbouwgif, vooral DDT. Na 1970 wordt het gebruik van DDT verboden. Langzaam maar zeker kruipen de roofvogels uit het dal. In 1990 zijn ze talrijker dan ooit bekend en kan voor het eerst worden vastgesteld hoeveel van deze dieren ons land in werkelijkheid kan herbergen en daarmee wordt het gruwelijke effect van de jagerij zichtbaar.

Voor de zeehond is de weg nog lang. De effecten van de vervuiling ebben langzaam weg. De verbetering van het onderwatermilieu als gevolg van de sanering van haven- en rivierbodems wordt langzaam zichtbaar. Mogelijk kunnen al op korte termijn de werkelijke effecten worden ingeschat van de veranderde delta en de overbevissing op de bestaansmogelijkheden van de zeehonden.

In het deltagebied zijn in september van dit jaar een aantal zeehonden uitgezet. Dit project is een particulier initiatief en is mogelijk gemaakt door de financiële steun van het nationale en internationale bedrijfsleven in Rotterdam.

'VAN AARTSEN IS VOOR DE GEK GEHOUDEN DOOR ZIJN AMBTENAREN'

Catelijne Verhoeven

**Op het moment waarop ze
in 1994 aantrad als Tweede
Kamerlid voor Groenlinks
was er in parlementaire
kringen nog weinig bekend
over de ontwikkeling van een
Flora- en faunawet, waar
men toen, bij het ministerie
van Landbouw,
Natuurbeheer en Visserij,
toch al jaren aan werkte.
Inmiddels is het
wetsvoorstel, door de
Tweede Kamer in
behandeling genomen en
heeft Marijke Vos zich
ingezet om er een échte
natuurbeschermingswet van
te maken.**

De Flora- en faunawet speelde nog niet echt toen ik in 1994 Tweede-Kamerlid werd voor Groenlinks. Pas in 1995 gebeurde er wat. Het gerucht ging dat minister Van Aartsen van de wet, die al zo'n 20 jaar in de maak was, wilde afzien omdat er voortdurend gedonder over was. Hij was namelijk van plan geweest de jacht aan banden te leggen en daar kwam veel verzet tegen. Het bleek een onmogelijk opgave om de belangen van dierenbeschermers te koppelen aan die van jagers. Maar duidelijke keuzes maken durfde hij ook niet. Op een gegeven moment besloot de minister de wet toch door te zetten; hij had een compromis gevonden. Begin dit jaar kwam Van Aartsen met het voorstel het aantal bejaagbare soorten te verminderen. Toen zijn de jagers flink gaan lobbyen. De dierenbeschermers riepen dat het niet ver genoeg ging. Daar heeft de minister een reactie op geschreven. Die was teleurstellend. Een grote groep Kamerleden wilde de regels aangescherpt zien, waar hij niet op ingegaan is. Bovendien heeft hij er daarna nog allerlei uitzonderingen ingefietst. De wet is er slechter op geworden. Nadat de wijzigingsvoorstellen naar de Kamer waren gestuurd is het wetsvoorstel in behandeling genomen. De dans rond de amendementen kon beginnen.

Overvallen

Het heeft iedereen overvallen dat de Flora- en faunawet opeens aan de orde was. Meestal hebben de Kamerleden uitgebreid overleg over in te dienen amendementen maar dat ging een beetje mis. In de Landbouwcommissie is besloten -daar zit ik zelf ook in, maar ik was er toen niet- dat het wetsvoorstel klaar was voor behandeling. Anders zou het misschien pas in het nieuwe jaar aan de orde komen. De minister moest in het najaar vaak naar het buitenland, bijvoorbeeld naar China. Dan zou het niet meer door de Eerste Kamer komen voor de verkiezingen en op de lange baan geschoven worden. Daardoor lagen er abnormaal veel amendementen, meer dan honderd. Er zaten bovendien zo veel haken en ogen aan de wet dat de minister het voorstel net zo goed kon intrekken. Van Aartsen had in

(foto's: Harry Voss).

het begin een heldere lijn, maar later was hij zo zeer uit op het sluiten van een compromis, dat de ene ontsnapingsmogelijkheid na de andere in de wet is gepropt. Het is uiteindelijk geen 'nee, tenzij' wet geworden. Alleen in ernstige gevallen mag je niet jagen. Jammer genoeg heeft het amendement van Bob van der Bos (D'66) om het 'nee, tenzij principe' in de wet op te laten nemen het niet gehaald. Net voor de herfstvakantie werd hierover gestemd. Toen bleek

dat er via de partijlijnen evenveel stemmen vóór als tegen waren, moest er hoofdelijk worden gestemd. Omdat twee PvdA-Kamerleden zich hiervoor te laat hadden ingeschreven, kwam het uit op 60/60. De voorzitter stelde voor om de stemming uit te stellen. Maar het amendement had het toen kunnen halen omdat die twee PvdA-ers er inmiddels bij waren gekomen. Helaas ging van der Bos akkoord met het uitstel. Na de herfstvakantie leek er via de partijlijnen een meerderheid vóór te zijn. Totdat bleek dat twee Kamerleden van de ouderenpartijen onverwacht tegen stemden. Terwijl die twee later weer wél vóór mijn amendement stemden om de lijst met de zes vrij bejaagbare soorten te schrappen. Helaas is het er nog niet van gekomen hen daar op aan te spreken.

Voor de gek gehouden

De minister is door de jachtlobby de

verkeerde kant op getrokken. Boven-dien zit hij op het ministerie van Landbouw. Dat is een jacht-ministerie. Veel boeren jagen zelf ook. Het is een vastgeroest ministerie. Er moeten daar mensen weg. Ik heb tegen de minister gezegd dat ik denk dat zijn ambtenaren hem voor de gek houden. Achter zijn rug om gebeuren dingen met zo'n wet waarvan hij de consequenties niet in de gaten heeft. Hij heeft er niet genoeg verstand van. De minister heeft een slimme zet gedaan door het aantal bejaagbare soorten in te perken. Dat leek heel wat dieren te sparen, maar in de praktijk blijkt het een dooie mus. Neem nou de kraai. Het wordt misschien nog simpeler dan voorheen om hem af te schieten omdat er op provinciaal niveau makkelijk ontheffingen kunnen worden afgegeven. Ook de vos was misschien wel beter af toen hij nog op de wildlijst stond. Toen was het jagen erop nog aan strengere regels gebonden dan nu. Dat ziet Van Aartsen niet. Volgens mij is die lijst van zes bejaagbare soorten eveneens een streek van zijn ambtenaren. Daarmee begon het gedonder. De jagers klaagden dat de vos het halve kippenhok zou leegvreten alvorens ze mochten ingrijpen. Toen is het ontheffingsysteem bedacht. Voor een aantal dieren, zoals de mus en de mol, kan zelfs landelijk ontheffing worden gegeven. Die dieren zijn dan vogelvrij verklaard. Alsof zij er niet toe doen. Dat slaat toch nergens op. Wat ook vreemd is, is dat koninklijke jagers volgens deze wet méér mogen dan gewone jagers. Hoe is dat mogelijk in een democratie? Van Aartsen mag beslissen wat er mag in het Kroondomein. Zelfs het voorstel van Van der Bos, om in ieder geval verplicht te stellen dat de minister zijn beslissingen openbaar maakt, heeft het niet gehaald. Ik heb het gevoel dat veel Nederlanders dat te ver vinden gaan, ook al mag je hier niks kwaads over het koningshuis zeggen.

Jagers

De jagers riepen voortdurend dat ze erg ontevreden waren en zijn hard gaan lobbyen. Maar ik heb via via gehoord dat ze op bijeenkomsten zeiden: 'als dit zo doorgaat dan mogen we tevreden zijn, dan kunnen

we lekker onze gang gaan'. Over één van hun lobby-activiteiten heb ik me zeer kwaad gemaakt. De jagers lieten toen ter gelegenheid van kerst wildpakketten bezorgen bij de Kamerleden. Het was geloof ik een mandje met een houtduif en een fazant. Dat vond ik een onsmakelijke actie. Wat moet ik ermee? Ik eet geen vlees en ik ben tegen de jacht, dat weten ze toch? In reactie daarop heb ik ze een kwade brief geschreven. Daar heb ik nooit meer wat van gehoord. Verder blijven ze me brieven schrijven met 'geachte heer Vos' erboven. Dat vind ik bot. Je moet als politicus naar alle meningen luisteren, maar daar krijg ik op deze manier weinig zin in. Ook zo'n demonstratie als in Den Haag met klaoengeschal vind ik afstotelijk. Puur machodrag: wij jagen dus wij zijn geweldig. Veel opvattingen van jagers over de natuur kloppen niet. Zoals de opvatting dat jacht nodig is voor het beheer van de natuur. Met betrekking tot de Veluwe bijvoorbeeld zeggen ze dat ze de wild-groei door middel van jacht kunnen tegenhouden. Als het je echt om de natuur gaat dan moet je die hekken weghalen. Op de Veluwe jagen is onzin. De dieren kunnen zichzelf goed redden wanneer ze een groter gebied krijgen.

Goed en slecht

Het goede aan de wet is dat het aantal bejaagbare soorten is ingeperkt. En in de aanhef staat ten minste dat de intrinsieke waarde van het dier belangrijk is. Verder vind ik het beter dat er meer aan de provincies wordt gedelegeerd. Je kan niet alles vanuit Den Haag regelen. Het moet wel goed in de gaten gehouden worden, bijvoorbeeld door maatschappelijke organisaties. De Faunabescherming is méér nodig dan ooit. Het is een slechte wet met veel ontsnapingsmogelijkheden, dus het is heel belangrijk dat jullie kijken hoe daar in de praktijk mee wordt omgegaan. Als er over een paar jaar een evaluatie van de wet komt, moeten jullie die voeren. Hang maar aan de bel bij de minister en vraag hem of dit is wat hij gewild heeft. Als straks de vossen meer bejaagd worden dan nu en de kraaien uit de bomen worden geschoten, was dat dan de bedoeling?

de vogels boven op het duindoornstruweel en ook elders in de delta liggen genoeg eilanden en oevers om eventueel gevluchte lepelaars te huisvesten. Van Baarsen (1) verkondigt daarmee een zinnig standpunt! Hopelijk spreekt hij namens geheel Natuurmonumenten. Jaap Graveland van de afdeling Dierecologie van het IBN ging nog een stapje verder en poneerde tijdens het symposium de stelling: 'De toename van de vos is gunstig voor de lepelaar en voor andere moerasvogels'. Het houdt zijns inziens de dieren alert, vindingrijk en creatief. Verplaatsing van een kolonie naar een andere plek is in zijn visie helemaal niet erg, integendeel. Op een eilandje in het Veerse Meer broeden enkele lepelaars in een boom, deelde een staf lid van Vogelbescherming tijdens het symposium mee. De heer de Gelder sloot zich bij de stelling aan en hetzelfde hoorde ik in de wandelingen van andere medewerkers van Staatsbosbeheer. Wat een verschil met enkele jaren geleden, toen Staatsbosbeheer geheel de jachtfilosofie aanhing! Volgens Graveland is de verlanding in de moeras- en poldergebieden een grotere bedreiging voor de lepelaar dan de predatie. Ondanks die predatie en andere verstoringen en de daardoor veroorzaakte verplaatsingen en wisselingen van broedlocaties, gaat het met de lepelaar in ons land niet slecht. Wel kan men zich afvragen of het niet logischer is een biotoopbeschermingsplan te maken in plaats van een plan gericht op de bescherming van één soort. Overigens gebeurt dat in feite al. Zo bleek uit de inleidingen van de heren U. Hosper (Fryske Gea) over de Alde Faenen en J. Medenblik van het Waterschap Groot-Geestmer Ambacht in Noord Holland. Beiden doen alle moeite hun terreinen aantrekkelijk te maken als broed- en/of voedselgebied voor alle moerasvogels. En inhoudelijk is het soortbeschermingsplan Lepelaar een biotoopbeschermingsplan: Het richt zich uitdrukkelijk op het realiseren van optimale omstandigheden in de terreinen die de Lepelaar nodig heeft, namelijk moerasgebieden om te broeden en boezemwateren en polders om te fourageren. De naam 'soortbeschermingsplan' kan dan ook beter worden gewijzigd in 'biotoopbeschermingsplan'(2).

Belangstellenden kunnen een verslag van het symposium met een samenvatting van de lezingen opvragen bij Vogelbescherming(3).

A.J. Cnoop Koopmans

Met dank aan Hans Hollander, die tot juli jl. coördinator van het soortbeschermingsplan Lepelaar bij Vogelbescherming was en mij enkele aanvullende gegevens verschaftte.

Referenties

- 1 Jaap van Baarsen: 'Lepelaars in Voorne's Duin' in Vogelnieuws, april 1997 (themanummer Lepelaar), Vogelbescherming Nederland.
- 2 Bij de otter is zo'n betere naam gekozen: Herstelplan otterleefgebieden.
- 3 Vogelbescherming Nederland, Driebergseweg 16c, 3708 JB Zeist.

LAAT DE KAMER 2.000.000 DIEREN SCHIETEN?

Op maandag 29 september jl. is het langverwachte wetgevingsoverleg over de Flora- en faunawet gehouden in de uitgebreide commissievergadering voor landbouw, natuurbeheer en visserij in de Tweede kamer.

Na jarenlange hoogoplopende discussie, was nu eindelijk het woord aan de kamer. Hoewel bij het ter perse gaan van deze Argus nog niet exact duidelijk was wat de afloop zou zijn van de plenaire behandeling van het wetsvoorstel, kunnen we ervan uitgaan dat de uitkomst treurig is voor miljoenen natuurliefhebbers maar vooral voor miljoenen in het wild levende dieren.

Hoewel Marijke Vos van Groen Links, Bob van den Bosch (namens een deel van D'66), Remi Poppe van de SP, Dick Stellingwerf van de RPF en af en toe Willie Swildens-Rozendaal van de PvdA als leeuwen leken te vechten voor een diervriendelijker wet, leken ze stuk te lopen op een muur van onbegrip bij de minister en bij de fracties van CDA, VVD, SGP en GPV.

Nogmaals, de afloop is op het moment dat we dit schrijven niet te voorspellen. Maar we moeten ervan uitgaan dat de plezierjacht opnieuw voor 20 jaar is veilig gesteld. Met een speciale uitzonderingsregel voor de Koninklijke familie, met een door jagers gedomineerd jachtfonds, met faunabeheereenheden (onderafdelingen van de KNJV) die een officiële wettelijke status krijgen. Wat bedoeld was als een wet die dieren beter zou gaan beschermen is een wirwar van uitzonderingen en Algemene Maatregelen van Bestuur geworden, zodat vrijwel iedereen moet constateren - ook de politiek en ook de jagers - dat door de bomen het bos niet meer te ontdekken valt. Laat staan de dieren.

Omdat het hier om een raamwet gaat, zullen er nog heel veel punten moeten worden ingevuld zodat de discussie nog wel een tijdje zal voortduren. Maar het probleem van de nieuwe wet is voorlopig dat die wet zo weinig doorzichtig is. Een soort beslagen-raamwet eigenlijk. Drie keer raden wie daar de dupe van worden. En nu nog drie keer raden wie reden hebben om een glas Jägermeister te heffen. We zullen u helpen, d'r zitten geen natuurliefhebbers bij.

Grote belangstelling voor het langverwachte wetgevingsoverleg over de Flora- en faunawet in de Tweede kamer (foto: Rob Busser).

STANDPUNT KONINGIN BEATRIX TEN AANZIEN VAN BONT UIT DE TIJD

Bont voor Dieren roept de hulp in van het publiek om Koningin Beatrix te overtuigen niet langer bont te dragen. Nu in ons land bijna niemand meer bont draagt, valt het des te meer op dat Hare Majesteit dat nog wel doet.

Bont voor Dieren deed al eerder een dringend verzoek aan Hare Majesteit om geen bont meer te dragen.

De reactie van het Koninklijk Huis luidde als volgt:

'Het is staand beleid dat Leden van het Koninklijk Huis geen kledingstukken dragen vervaardigd van bont van beschermde diersoorten'.

Dit standpunt is identiek aan het antwoord dat dierenbeschermers 15 jaar geleden ontvingen van de Rijksvoorlichtingsdienst. Alle maatschappelijke kritiek van de afgelopen decennia op het vervaardigen en dragen van bont is kennelijk geheel aan Hare Majesteit voorbij gegaan.

De tijd lijkt te hebben stilgestaan in Huis Ten Bosch.

De bonthandel is verantwoordelijk voor het uitsterven van een aantal diersoorten. Het verhandelen of het in het bezit hebben van bont van met uitsterven bedreigde diersoorten

is volgens internationale verdragen verboden.

Dat ook de Koningin zich aan deze verdragen houdt, kan nauwelijks als een verrassing worden beschouwd.

De reactie van de Dienst van het Koninklijk Huis gaat volledig voorbij aan de herkomst van bont dat in ons land verkocht wordt. Bont is afkomstig van pelsdieren-fokkerijen of van wildvangst.

Op pelsdierenfokkerijen leiden nertsen en vossen in kleine kooien een afschuwelijk leven, voordat zij vergast of geëlectrocuteerd worden. De jacht op pelsdieren gebeurt veelal met wrede wildklemmen waarin de dieren een langzame en pijnlijke dood sterven.

Nederland wijst bont resoluut af, zo bleek uit een opinie-onderzoek (NIPO 1996) waarin 83% van de Nederlanders aangaf bont een onverantwoord product te vinden. Bont voor Dieren is van mening dat Hare Majesteit, mede gezien haar publieke functie, zich de maatschappelijke kritiek aan zou moeten trekken en zou moeten kiezen voor diervriendelijke kleding.

Hieronder treft u een bon aan met een steunbetuiging aan de actie van Bont voor Dieren.

Deze bon kunt u sturen naar Bont voor Dieren, Postbus 51353, 1007 EJ Amsterdam. Deze organisatie verzamelt alle protestbonnen om ze in een later stadium aan te bieden aan Koningin Beatrix.

M AJESTEIT Ik ondersteun het verzoek van Bont voor Dieren aan U om geen bont meer te dragen. Bont is een overbodig en onverantwoord luxusprouduct dat niet meer van deze tijd is en strijdig is met Uw voorbeeldfunctie. Mag ik van U vernemen wat Uw reactie is?

Hoogachtend,

Naam: _____

Straat: _____

Postcode en plaats: _____

Handtekening: _____

Stuur deze bon in een gefrankeerde envelop aan:
Bont voor Dieren, Postbus 51353, 1007 BJ Amsterdam

ARGUS IS EEN KWARTAALTIJDSCHRIFT VAN DE FAUNABESCHERMING

